

חיבטים לשוניים בפרשת כי-תצא עג

דקדוקי מילים וחלקם בעלי שינוי משמעות בפרשת כי-תצא ובהפטרה ובראשון של כי-תבוא

כא יג וּבִכְתָּהּ: המילה מוטעמת במרכא בב"ת ובתביר בת"ו	
כא טו לְשִׁנְיָאָה: הנ"ן בחירק	
כא יט וְתִפְשׁוּ בּוֹ: הטעם נסוג לת"ו, עם זאת הפ"א בשוא נע	
כא כג קָלֶלֶת: הלמ"ד הראשונה, על אף הקושי, בשוא נח לא בחטף פתח ¹	
כב א שִׁיז: ש"ן שמאלית	
כב ג וְכֵן תַּעֲשֶׂה: כך היא ההטעמה הנכונה ולא בקדמא ואזלא (קורן ודומיו). וּמִצָּאתֶהָ: האל"ף כלל אינה נשמעת	
כב ה כָּל-עֲשֵׂה אֵלֶּה: טעם נסוג אחור לע"ן	
כב ז תִּקַּח-לֶךְ: געיה בת"ו. יֵיטֵב לֶךְ: טעם נסוג אחור ליו"ד. וְהֶאֱרַכְתָּ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה	
כב ט הַמְלֵאָה: געיה בה"א והמ"ם בשווא נע	
כב יב תִּכְסֶּה-בָּהּ: יש לקרוא תיבה זו כאילו מדובר במילה אחת, אין געיות ואין להעמיד אות זו או אחרת פרט לב"ת המוטעמת בסילוק	
כב טו הִשְׁעֲרָה: הע"ן בשווא נח	
כב יח וּלְקַחְו: מרכא בלמ"ד כטעם משנה	
כב יט מֵאָה כֶּסֶף: טעם נסוג אחור למ"ם	
כב כב בַּעֲלָת-בַּעַל: געיה בע"ן הראשונה	
כב כג מֵאֲרָשָׁה: במלרע	
כב כה הַמֵּאֲרָשָׁה: המ"ם ללא דגש בשווא נח, העמדה קלה באל"ף ובמלרע	
כב כח לֹא-אֲרָשָׁה: במלעיל	
כב כט עֲנָה: יש להקפיד על המפיק	
כג ב דִּבְאָ: יש מחלוקת כתיב במילה זו, אבל אינה נוגעת לקריאת המילה ² . שְׂפָכָה: השי"ן בקמץ קטן והפ"א בשוא נח	
כג ג יִבֹּא לוֹ: טעם נסוג אחור ליו"ד	
כג ה לִקְלֹלֶךְ: למ"ד ראשונה אחרי הקו"ף בשווא נע, כ"ף סופית דגושה ³	
כג יא מְקַרֶּה-לִּילָה: הקו"ף בדגש ובשווא נע	
כג כא יִבְרַכְךָ: כ"ף ראשונה בשווא נח	
כג כה שְׂבַעֲךָ: ש"ן שמאלית בקמץ קטן. כְּלִיָּךְ: במלרע, הלמ"ד בשווא נח והיו"ד בנע	

¹ בתכנת כתר בר-אילן השתבשו בזה שניקדו כאן חטף פתח. עין גיליון כי-תצא סז.

² זהו אחד המקומות שבו נבדלים ספרי תימן מיתר הספרים, אל"ף לפי התימנים או ה"א לפי יתר העדות ראה בגיליון כי תצא סז, ובגיליון תהלים צ, בתוכנת הכתר ובתנ"ך ברויאר אימצו את נוסח תימן.

³ אע"פ שכבר גילינו דעתנו ש"כלל הדומות" אינו נכון, כאן יש געיא בקו"ף, וזה דומה ל"הללו" שהלמ"ד הראשונה רפויה, ועם זאת השוא נע

כג כו עַל קִמַּת רַעְדָּה: טעם טפחא בתיבת עַל

כד א כִּי-מֵצֵא בָהּ: טעם נסוג אחור למ"ם. וְכָתַב לָהּ: טעם נסוג אחור לכ"ף, כן הדבר גם בפסוק הבא

כד ב וְהִלְכָה וְהִיְתָה לְאִישׁ-אַחֵר: טעם טפחא בתיבת וְהִלְכָה

כד ד בַּעֲלָהּ: העי"ן בשווא נח. תַּחֲטִיֵּא: החי"ת חטופה ולא בשווא נח

כד ה וְשָׁמַח אֶת-אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר-לָקַח: טעם טפחא בתיבת וְשָׁמַח

כד ז כִּי-יִמְצֵא אִישׁ: מונח רביע ולא קדמא ואזלא

כד ח הַשָּׁמֶר: במלעיל והמ"ם בסגול

כד י מִשְׁאֵת: שי"ן ימנית והאל"ף כלל אינה נשמעת. מְאֻמָּה: במלעיל

כד יא נִשֵּׂה בּוֹ: אין טעם נסוג אחור. אֶת-הָעֶבֶט: הה"א בפתח ולא בקמץ, כן הדבר גם בהמשך פס' יג

כד יג בְּשִׁלְמָתוֹ: שי"ן שמאלית. וּבִרְכָּךְ: געיה בבי"ת, הרי"ש בשווא נע ודגש בכ"ף הסופית

כד יט יְבָרְכֶךָ: כ"ף ראשונה בשווא נח

כד כ זִיתָךְ: במלרע והתי"ו בשוא ולא בסגול. תַּפְאָר: הפ' פתוחה⁴

כה ה יְבָמָה: יש להקפיד על השמעת המפיק

כה ח וְקִרְאוּ-לּוֹ: געיה בקר"ף

כה טז כָּל-עֲשֵׂה אֱלֹהִים: טעם נסוג אחור לעי"ן וכן בהמשך עֲשֵׂה עוֹל

כה יז בְּצִאתְכֶם: התי"ו בשווא נע

כה יח קָרָךְ: געיה בקר"ף והרי"ש בשווא נע. כָּל-הַנְּחָשִׁים: נחץ בנו"ן מפאת הגעיה שבה. וַיִּגַּע: יש לבטא את הפתח לפני העי"ן (פתח גנובה)⁵

כה יט מִכָּל-אֲבִירָךְ: טעם קדמא באל"ף, גרש בבי"ת והי"ד בשווא. אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ: כך היא ההטעמה הנכונה, תיבת אֲשֶׁר בלבד מוטעמת במונח ותבת ה' - מוקפת⁶

אֶת-זִכְרִי: לאחרונה השתרש מנהג לקרוא פעמיים את המילה "זכר" מנהג זה אינו מוכר באשכנז המערבי וגם לא בעדות המזרח. בקונטרס "מקראות שיש להם הכרע" של הר"מ ברויאר ז"ל⁷ האריך להוכיח שאין ספק שנוסח הצירי הוא הנכון, ואין כל צורך בקריאה הכפולה.

הפסרת כי תצא ישעיהו נד – נה ה:

א רָנִי: הרי"ש בקמץ קטן ובמלרע. לֹא-תָלָה: הטעם בחי"ת

ב אֶל-תַּחֲשֹׁכִי: שי"ן שמאלית

ג נְשָׁמוֹת: דגש חזק במ"ם, שוממות, לשון שממה ולא רבים של 'נְשָׁמָה'

ד אֶל-תִּירָאִי: געיה בתי"ו ושווא נע ברי"ש

⁴ לפי הרד"ק יתכן שיש כאן שינוי משמעות אם יקרא בקמץ (עיין במאמר אוריאל בגליון כי-תצא סז).

⁵ קוראים שבכל קריאה אינם מבחינים בין אל"ף לעי"ן עלולים לקרוא כאן עי"ן פתוחה במקום עי"ן בפתח גנובה. כלומר ויגעה, אבל לפי קריאת האשכנזים יש כאן אל"ף גנובה ונקרא וַיִּגַּע. ולפי עדות המזרח: וַיִּגַּע. ומי שקורא ויגעה אינו שונה ממי שקורא במקום בְּהִנִּיחַ – בְּהִנִּיחָה!

⁶ בקורן ודומיו תיבת יי' גם היא במונח.

⁷ מאמרו צורף לגיליון תצוה סז, המעוניין יפנה אלי.

ו וַעֲצוּבַת רוּחַ: טעם נסוג אחר לצד"י

ט וּמִגְעָר-בֶּדֶד: העי"ן בקמץ קטן

נד יא עֲנִיָּה: הנ"ן בחירק חסר והי"ד אחריה בדגש חזק

נד יב וְשִׁמְתִי בְּדָכָל: כ"ף ראשונה בדגש קל על אף שהתיבה הקודמת מוטעמת בטעם משרת ומסתיימת בהברה פתוחה ומוטעמת מלרע⁸. הדל"ת בשווא נח אע"פ שהכ"ף אחריה רפויה

נה ב לְשִׁבְעָה: השי"ן בקמץ קטן

ראשון (ושני) של כי תבוא:

כו א וִירְשָׁתָהּ: הי"ד אינה נשמעת והיא חלק מהחירק המלא שבוא"ו. וַיִּשְׁבֹּתָ בָּהּ: טעם נסוג אחר לשי"ן והב"ת במילה הבאה בדגש חזק מדין אתי מרחיק

כו ג לָתֵת לָנוּ: טעם נסוג אחר ללמ"ד הראשונה

כו ו וַיַּעֲנוּנוּ: הי"ד בשווא נח

כא יד לֹא־תִתְעַמָּר בָּהּ מקרא זה נדון אצלנו בעבר. השבוע קיבלנו פירוש ממשא אוסי רש"י מפרש: לא תשתמש בה. הפועל 'להתעמר' מופיע בתנ"ך בעוד פס' אחד: "וְהִתְעַמָּר בּוֹ וּמָכְרוֹ" (כ"ד ז'), ופירושו: לא תעשה בו סחורה כדי למכרו. ואת פסוקנו מתרגם אונקלוס: 'לא תִתְגַּר בָּהּ' – תגרנות, מסחר. ומוסיף רש"י: 'בלשון פרסי קורין לעבדות ושימוש, עימראה'. שורש 'עמר' נמצא גם בערבית, ופירושו: בנייה, מלאות, שפע, שגשוג ופיתוח; האורח מברך את בעל הבית באומרו: בֵּית אֱלֵעָאמְרִי=שיהיה ביתך מלא כל טוב, ומכאן גם משפחת 'עמאר' – משפחה שעסקה בענייני מסחר ובנייה (משפחת 'בנאי' בעברית). שרש זה מושאל גם בהוראת גיל, משך חיים, אריכות ימים – עוֹמֵר – שהרי החיים הם 'בנייה' אחת מתמשכת; וכשאוהבים משהו אומרים/שרים לו: 'אֵנֶת עוֹמֵר' =אתה אהבת חיי. וכשאתה האמפריאליסט כובש מדינה, מדכא אותה ונהנה מהשפע שלה אתה נקרא בערבית 'מוֹסַתְעַמָּר' בדיוק כמו האדון העברי ה'מתעמר' בשפחה.

ולעניות דעתי שורש זה כבר נמצא בעברית במלה 'עומר'; שהרי 'לעמר' פירושו לצבור שיבולים לערמה (עמר=ערס), וכשאתה 'בונה', צובר, ממלא את האלומה בשיבולים, הרי לך ה'עומר', ומכאן גם מידת הדגן – "העומר עשירית האיפה". ואם נחזור, לסיכום, אל המלה 'להתעמר' הרי פירושה 'להתמלא ולהיבנות על חשבון האחר'.

כא יז כִּי אֶת־הַבָּכָר בֵּין־הַשְּׁנוּאָה יִפִּיר תרגום אונקלוס: יִפְרִישׁ. על האב להבדילו משאר אחיו ולהפלותו בפי שנים.

כב ו פרשה וטבעה שבת בשבתו כי תצא עג ד"ר משה רענן
"כִּי יִקְרָא קֶזֶן עֲפֹר לְפָנָיו בְּדֶרֶךְ בָּכָל עֵץ אֹרֵךְ הָאָרֶץ אֲפָרָחִים אֹרֵךְ הָאָרֶץ רִבְעֵת עַל הָאֲפָרָחִים אֹרֵךְ הָאָרֶץ לֹא תִקַּח הָאָרֶץ עַל הַבָּנִים"
ובחירה אינסטנקטיבית

מקריאה פשוטה של פסוקי מצוות "שילוח הקן" אנו לומדים שהיא נוהגת הן בקן הנמצא על עץ והן בקן המונח על הקרקע. מיקום הקן איננו נתון לבחירתה של

⁸ במחברת התיגאן של יהדות תימן היא נכללת ברשימת מילים בשם 'אוגירה' הכוללת מקרים דומים במקרא.

הציפור, בדומה לבחירת מקום מגורים על ידי האדם, אלא טבוע בכל מין באופן אינסטינקטיבי. אנו מבחינים בין מינים שוכני עצים ובין מינים דוגרי קרקע כמו חוגלה, תרנגולת, רוב הברווזים, שלווים, פסיונים ועוד. ברשימה זו מניתי במכוון מינים טהורים משום שמצוות שילוח הקן נוהגת רק בהם ולכן לא צרפתי, למשל, את מיני השחפים.

בברייתא העוסקת במצוות שילוח הקן (חולין, קל"ט, ב) אנו מוצאים שקיימות חלופות נוספות, ולא שגרתיות, למיקום קני ציפורים שאחת מהן אף חייבת במצוות שילוח הקן: "בדרך – כדרך יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: מצא קן בים חייב בשילוח, שנאמר: כה אמר ה' הנותן בים דרך...". הברייתא מסיקה מתוך הייתור של המילה "דרך" שגם קנים הנמצאים בים חייבים במצוות שילוח הקן אך האם אכן קיימת מציאות כזו של קנים בים?

ב"ים"

לפני שנפנה לדון באפשרות למצוא קן ב"ים" יש להעיר שבספרות חז"ל ניתן למצוא לעיתים שהכוונה במונח זה לכל גוף מים ולא דווקא לים כפי שהוא נקרא בלשון ימינו. המאירי אכן כותב: "המוצא קן בים או בנהר...". על פי רש"י ובעקבותיו המאירי מדובר באילן שנסחף לים כאשר היה בראשו קן (או קן שנסחף מאילן לים): "קן בים – שעטף הים את האילן והיה קן בראשו חייב לשלח דים נמי איקרי דרך". ניתן להציע אפשרות נוספת והיא של קנים שמלכתחילה נבנו על תלוליות בסמוך לגופי מים ונותרו כאיים בעקבות עליית מפלס המים. אפשרות אחרת היא של קנים הנבנים בצורת רפסודה מחומר צמחי וצפים על פני המים. תופעה זו קיימת למשל בטבלנים למיניהם. בארץ מקנן הטבלן הגמדי בלבד, אך בעבר קיננו גם הטבלן הבינוני והטבלן המצוייך. הבעיה בהצעה זו היא שכנראה עופות אלו אינם טהורים (למרות דמיונם השטחי לברווזים) אך ייתכן ובהשראתם הועלתה השאלה לגבי קנים הנמצאים בים או באוויר.

טבלן גמדי בדגירה

גוזלים ואפרוחים

נצל את ההזדמנות שנקרתה לפנינו להבהיר שני שמות שלעיתים מבלבלים ביניהם, או לא מודעים לכך שבעברית בת זמננו אין הם מילים נרדפות – גוזלים ואפרוחים. בפסוק נכתב: "אֶפְרוּחִים אוּ בִּיצִים וְחָסִד רִבְעָת עַל הָאֶפְרוּחִים אוּ עַל הַבִּיצִים...". בתרגום יונתן אנו מוצאים: "בְּכָל אֵילָן אוּ עַל אֶרְעָא גּוֹזְלִין אוּ בְעִיין וְאִמָּא רִבְעָא עַל אֶפְרוּחִין אוּ עִילוֹי בְעִיין...". מהתרגום משתמע, לכאורה, שגוזלים ואפרוחים הם שמות נרדפים אלא שבימינו השם גוזל שמור לחובש קן ואילו אפרוחים הם צאצאי ציפורים הנוטשים את הקן מיד לאחר הבקיעה. גוזלים הם צאצאי ציפורים המקננות על עצים או מקומות מוגנים אחרים היכולים "להרשות לעצמם" להתפתח לאורך זמן ממושך ואילו צאצאי דוגרי קרקע או מים חייבים לבקוע במהירות ולהפוך לעצמאים תוך פרק זמן קצר. ייתכן ותרגום יונתן רומז

על הבדל זה בכך שאת "גזלין" מקדים ל"אפרוחין" בהתאמה לסדר אתרי הקינון המוזכרים בפסוק "בְּכָל עֵץ אוֹ עַל הָאָרֶץ וכו'...".
להעמקה ותגובות: במדור "להרחיב" בפורטל הדף היומי (חולין, קלטב).

היבטים לשוניים תהלים קח

יש לשים לב להבדלים הדקים בין פרק זה לבין פרקים נז' ו-ס'
ג עֹרָה: במלרע
ד בְּלִאֲמִים: הלמ"ד ללא דגש ובשווא נח
ח בְּקִדְשׁוֹ: הקו"ף בקמץ קטן. אֶעֱלֶזָה: העי"ן בשווא נח
ט מִחֻקֵּי: קו"ף ראשונה מנוקדת בחטף אך אין זה אלא להורות על קריאה בשווא נע
יד בְּאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת

תוכן מזמור זה נמצא במזמורים נז ס. נציג זה מול את מזמורנו מול המזמורים האלה

קח	נז
ב נִכְּזֹן לִבִּי אֱלֹהִים	ח נִכְּזֹן לִבִּי אֱלֹהִים נִכְּזֹן לִבִּי
אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה אֶף-כְּבוֹדִי:	אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה:
ג עֹרָה הַנֶּבֶל וְכִנּוֹר אֶעֱרָה שְׁחַר:	ט עֹרָה כְּבוֹדִי עֹרָה הַנֶּבֶל וְכִנּוֹר אֶעֱרָה שְׁחַר:
ד אוֹדֶךָ בְּעַמִּים יג וְאֶזְמְרָךָ בְּלִאֲמִים:	י אוֹדֶךָ בְּעַמִּים אֲדַגֵּי אֶזְמְרָךָ בְּלִאֲמִים:
ה כִּי-נִדְּוַל מַעַל-שָׁמַיִם חֲסִידֶךָ	יא כִּי-גִדַּל עַד-שָׁמַיִם חֲסִידֶךָ
וְעַד-שָׁחֲקִים אֲמַתֶּךָ:	וְעַד-שָׁחֲקִים אֲמַתֶּךָ:
ו רִוְמָה עַל-שָׁמַיִם אֱלֹהִים	יב רִוְמָה עַל-הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים
וְעַל כָּל-הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ:	טג עַל כָּל-הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ:
קח	ס
ז לִמְעַן יִחַלְצִין יְדֵיךָ	ז לִמְעַן יִחַלְצִין יְדֵיךָ
הוֹשִׁיעָה יְמִינֶךָ וְעַנֵּנִי:	הוֹשִׁיעָה יְמִינֶךָ וְעַנֵּנִי:
ח אֱלֹהִים דַּבֵּר בְּקִדְשׁוֹ אֶעֱלֶזָה	ח אֱלֹהִים דַּבֵּר בְּקִדְשׁוֹ אֶעֱלֶזָה
אֲחַלֶּקֶה שְׂכָם וְעַמֶּק סִכּוֹת אֲמַדֶּךָ:	אֲחַלֶּקֶה שְׂכָם וְעַמֶּק סִכּוֹת אֲמַדֶּךָ:
ט לִי גִלְעָדוֹ לִי מְנַשֶּׁה	ט לִי גִלְעָדוֹ לִי מְנַשֶּׁה
וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי:	וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי:
י מוֹאָב סִיר רַחֲצִי	י מוֹאָב סִיר רַחֲצִי
עַל-אֲדָוִים אֲשַׁלֵּךְ נַעֲלִי	עַל-אֲדָוִים אֲשַׁלֵּךְ נַעֲלִי
עַל-פְּלִשְׁתִּי אֶתְרוּעָע:	עַל-פְּלִשְׁתִּי אֶתְרוּעָע:
יא מִי יִבְלִנִי עִיר מְצֹר	מִי יִבְלִנִי עִיר מְצֹר
מִי נִתְּנִי עַד-אֲדָוִים:	מִי נִתְּנִי עַד-אֲדָוִים:
יב הֲלֹא-אֱלֹהִים זִנְחָתָנוּ	יב הֲלֹא-אֱלֹהִים זִנְחָתָנוּ
וְלֹא-תִצָּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ:	וְלֹא-תִצָּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ:
יג הִבֵּה-לָנוּ עֶזְרֶת מִצָּר וְשֹׂא תְשׁוּעָתָא אֲדָם:	יג הִבֵּה-לָנוּ עֶזְרֶת מִצָּר וְשֹׂא תְשׁוּעָתָא אֲדָם:

יד באלהים נעשה-חיל והוא יבוס צרינו: יד באלהים נעשה-חיל והוא יבוס צרינו:

הקדמת הרד"ק למזמור: זה המזמור נכתב רובו במזמור ס'⁹, ושם כתוב כי נאמר זה המזמור "בהצותו את ארם נהרים" (תה' ס,ב), ושם פירשנוהו; וְשָׁנָה אותו הנה, לא ידענו למה. ואפשר, כי שם נאמר על הענין שזכר, ועתה אמר אותו על העתיד; לפיכך לא זכר בזה מאותו מענין המלחמה דבר. והפסוקים שְׁשָׁנָה בזה שנאמרו באותו המזמור, נכון פירושם על קבוץ הגליות, שישובו ישראל למקומם, כמו שענינם שם, ששבו אל המקומות אשר לקחו מהם מלכי ארם. ומה שזכר בפרט אלה המקומות: שכס וסוכות וגלעד (להלן, ח-ט), וזכר מן השבטים מנשה ואפרים (להלן, ט) - לפי שמלכות יוסף תשוב לעתיד תחת מלכי יהודה, כמו שכתוב בנבואת יחזקאל "ונתתים (לפנינו: ועשיתם) לעץ אחד והיו אחד בידי" (לז,יט); ואמר "ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכולם", "ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות" (שם, כד,כב). ומה שזכר מואב, פלשת, אדום (להלן, י-יא), ואינם במקומות לימות המשיח, שכבר כלו כל האומות ונתערבו אלה באלה, ואין היום גוי מיוחד אלא ישראל לבדם - רוצה לומר: המקומות שהיו בהם מקדש אלו האומות; וכן אמר בנבואת ישעיה לימות המשיח "וְעָפּוּ בְּכֶתֶף¹⁰ פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחַד וַיְבִיזוּ אֶת בְּנֵי קֵדָם אֲדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם" (יא,יד); וכן זכר בנבואת דניאל לעתיד "אדום ומואב וראשית בני עמון" (יא,מא). והנה זה המזמור כלו נאמר פעמים, כי מתחלת המזמור עד "למען יחלצון ידידיך" (להלן, ז) הוא במזמור נ"ז (ח-יב), ומן "למען יחלצון ידידיך" עד סוף המזמור הוא במזמור ס' (ז-יד), אלא שיש ביניהם שני מעט במלות שונות, והענין אחד; והנה הקודמים נאמרים על דוד עצמו, וזה המזמור נאמר על ימות המשיח. ואמר המזמור על לשון בני הגלות ועל לשון מי שהוא מזרע דוד שתהיה לו המלוכה.

הקדמת הרב מלבי"ם: המזמור הזה הוא לקוח משני מזמורים שכבר נאמרו, מן פסוק ב' עד פסוק ז' נאמר בסוף מזמור נ"ז בברחו מפני שאול במערה, שהיה בתכלית היאוש ונושע פתאום, והתעורר כבודו ואור שחרו, ומן פסוק ז' עד סוף המזמור הוא סוף מזמור ס' ששם ספר ג'ם כן שכלל ישראל היו בתכלית היאוש, ונדמה להם שה' עזבם ופתאום נושעו, ואח"כ חבר שני הענינים למזמור בפני עצמו לומר לה' על תשועת היחיד ועל תשועת הכלל, ולזכור על ידו הנס שנעשה לו ושנעשה לעמו.

⁹ רד"ק אינו משתמש בחלוקה הנוצרית של הפרקים במקרא. כוונתו למזמור ס, ולא לפרק ס. גם ראב"ע בסוף המזמור קורא לו מזמור ששים.

¹⁰ אינו מתפרש שהפלישתים "יעופו בכתף", אלא שעם ישראל יעופו יחד אל 'כתף פלשתים' ואל שאר המקומות. רד"ק פירש שם: ועפו - ינועון אל עבר פלשתים למערכה שלא רץ ישראל; וכן תרגם יונתן: "למימחי פלישתא דבמערבא". והוא תרגם ועפו בכתף: "ויתחברון כחדא"; ואנחנו מפרשים ועפו - עניין 'עופפות', שהיא התנועה המהירה. ואמר בלשון 'עופפות', למהירות תנועתם אל מקום מפלשתים להכותם ולבזות אותם. ויש מפרשים ועפו מעניין "עוף ויגע" (דב' כה,יח), כלומר: יהיו עייפים מהכות בכתף פלשתים.

לפי כל הפירושים יש כאן חריגה בהטעמת וְעָפּוּ מלרע. ממשיך רד"ק: ומלת בְּכֶתֶף סמוך, ובא על דרך המוכרת; כי על דרך הסמיכות משפטו בְּכֶתֶף - בשש נקודות; וכתב בן אשר כי בא כן בהיותו מלרע, לתקן קריאת הפ"א מפני פ"א פלשתים.

כלומר כדי למנוע בליעת אות אין כאן הקפה: בְּכֶתֶף-פְּלִשְׁתִּים, אלא בְּכֶתֶף פְּלִשְׁתִּים בטעם מחבר. בדומה לאזהרה להזהר מבליעת אות בקריאת שמע. תלמוד בבלי ברכות טו ב תני רב עובדיה קמיה דרבא: ולמדתם - שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה: כגון על לבגד, על לבגס, בכל לבגד, בכל לבגס, עשב בשדך, ואבדתם מהרה, חכנך פתיל, אתכם מארץ. וכן נפסק להלכה ברמב"ם קריאת שמע ב ט, ובטור וש"ע אורח חיים סא כ. ויתכן שאצלם ההבדל בין ב"ת רפויה לדגושה לא היה גדול, וכן בית פ"א דגושה לרפויה.

ב רש"י: נכון לבי - נאמן עמך, אף כבודי - הוא מה שאני מקורר לך (ראה שו"ט קח,ב); דבר אחר: אף כבודי - אף לפי כבודי לא אמנע לטורר, ולא אחלוק לעממי כבוד. ראב"ע: נכון לבי - שאשיר. אף כבודי - נכון, בדרך "שמח לבי ויגל כבודי" (תה' טז,ט). ורבי משה אמר: אף כבודי תזמר. לפי הפירוש הראשון מתפרש, לבי וכבודי נכונים ולכן - אשירה ואזמרה: לפי ר' משה מתפרש, לבי נכון, ולכן - אני וכבודי נשיר ונזמר. רד"ק: אף כבודי - הנפש תקרא 'כבוד', כי היא כבוד הגוף. והנה טעם אשירה - בפה, ואזמרה - בכלי, ואף נפשי תזמר בעצמה במחשבות השכליות. ויש לפרש אף כבודי דבק עם "עורה" ראש הפסוק (להלן,ג), ויהיה טעם "עורה" לשנים, אל הכבוד ואל הנבל, וכן אמר במזמור האחר "עורה כבודי עורה הנבל וכנור" (תה' נז,ט).

ג אַעֲרִיחָה שְׁחָר: אם אַעֲרִיחָה הוא פועל עומד מתפרש אתעורר בשחר. רש"י מביא את דרשת חז"ל: לך שאר מלכים, השחר מעורר, ואני מעורר את השחר; שאני קם חלות לילה (ראה תה' קיט,סב), שהנבל והכנור מעוררני; כמו שאמרו רבותינו (ראה תלמוד בבלי ברכות ג ב; שו"ט כב,ח): כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד; כיון שהגיע חלות לילה, רוח כפונית מנשבת בו, והוא מנגן מאליו. ראב"ע: ורבי משה אמר, כי אעירה - פועל יוצא, כמו "ויעירני" (זכ' ד,א); וטעם עורה הנבל - כי אני אעירך בשחר.

דברי האגדה המוזכרים ברש"י מובאים בטור אורח חיים סימן א לכן צריך האדם להתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר איך תעמוד בבקר כי הקור גדול או ישיאנו בקיץ לאמר איך תעמוד ממסתך ועדיין לא שבעת משנתך התגבר עליו לקום שתהא אתה מעורר השחר ולא יהא הוא מעירך כמו שאמר דוד ע"ה עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי.

וכן בשולחן ערוך אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר סימן א יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר.

מכאן ואילך נביא ממה שהובא במזמור ס

הוֹשִׁיעָה יְמִינִי יד ימין צריכה ישועה? ראב"ע: תחסר אות בי"ת. ורבי משה אמר, כי הימין הוא הפועל, דרך משל; הפך "ותושע לי זרועי" (יש' סג,ה). לפי הפירוש הראשון כאילו כתוב: "הושיעה בימין"; לפי ר' משה הימין היא המושיעה, כביכול ימין ה' היא העושה חיל להושיע. במקרא בישעיה הימין מושיעה עבור ה' וכביכול מושיעה אותו.

רד"ק: הם האויבים חושבים, כי אין ימין יכולה להצילנו מידם, וכאלו ימין בצרה עמנו; לפיכך הושיעה ימין כדי שיחלצון ידיך, וענני בתפילתי זאת.

ח אֱלֹהִים דְּבַר בְּקִדְשׁוֹ אֶעֱלֶה אֶחְלֶקָה שְׁכֵם וְעַמְּךָ סְפוֹת אֶמְדָּד:

ראב"ע: כמה פעמים הזכרתי (לעיל,ג), כי כח שם הפועל בעבר גם בעתיד; וככה זה: אלהים דבר בקדשו - בדבר קדשו: בדרך נבואה לשמואל, שממלכתי תעמוד על ישראל, לא כממלכת שאול (ראה שמואל ב,ז,ט). וטעם שכם - היא העיר, וככה סוכות. וטעם אחלקה - שלעולם תהיה בחלקו, ואפקיד עליה פקיד.

רד"ק: אמר המקומות האלה, לפי שהיו בחלק אפרים, ולפי שהמליך אבנר את איש בשת בן שאול על ארץ גלעד ועל אפרים (ראה שמואל ב,ב,ח-ט). לפיכך אמר: אלהים דבר בקדשו,

כי על כל ישראל אמלוד; וכן עשה, שהמליכני על הכל. וטעם אחלקה ואמדד - רוצה לומר, שהכל יהיה ברשותי.

י מואב סיר רחצי על-אדום אשליך נעלי לשונות של שלטון.

תלמוד בבלי סנהדרין קד ב דורשי רשומות [רש"י: דורשי פסוקים כדכתיב (דניאל י כא) את הרשום בכתב אמת] היו אומרים כולן [רש"י: יס להם חלק אפילו למנקה וירצעם ולחחאז:] באין לעולם הבא שנאמר לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי: לי גלעד ולי מנשה זה אחאב שנפל ברמות גלעד; מנשה כמשימעו; אפרים מעוז ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים; יהודה מחוקקי זה אחיתופל דקאתי מיהודה; מואב סיר רחצי זה גחזי שלקה על עסקי רחיצה; על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי; עלי פלשת התרועעי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אם יבוא דוד שהרג את הפלשתי [רש"י: וילעק לפניך על שאתה נותן חלק לדואג ואחיתופל לעוה"צ מה אתה עושה להפסיק דעתו שהם היו שונאים אותו:] והוריש את בניך גת מה אתה עושה לו אמר להן עלי לעשותן ריעים זה לזה. ע"כ מגליון תהלים נז.

יא מי יבליני עיר מבצר מי נתני עד-אדום: רש"י: לימות המשיח לפסוק יד צעקו וצערי מנצחיו? מי שחזני כבר עד אדום, שהכיתי בהם "בגיא מלח שמנה עשר אלף" (שמואל ב ח יג).

תן לחכם ויחכם עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם): www.ladaat.net/gilionot.php

אם אתה מתעניין
בהגשים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בעושים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺